

דברים פרק ה' - מעמד הר סיני ועשרת הדברות

א-ה- מבוא לברית שנכרתה בהר סיני

(א)

1

יִקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם

סיכום הקטע:

הברית נכרתה אתנו - ה' דבר עם ישראל "פנים בפנים" - משה העביר את דבר ה' לישראל מפני יראתם

לשמוע ישירות מה'.

רש"י דברים פרק ה פסוק ה'

לאמר - מוסב על (פסוק ד) דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' וגו'

ואנכי עומד בין ה' וביניכם:

לדעת רמב"ן – הדבר היה בתוך מעמד הר סיני לאחר אמירת שתי הדברות הראשונות.

רמב"ן דברים פרק ה פסוק ה

אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר ה' - כי הוא היה עולה להר ושומע דברי השם ויורד ואומר להם עד שדבר השם עימהם פנים בפנים, וזה רמז אל כל מה שנזכר בפרשת בחדש השלישי, מתחילת כה תאמר לבית יעקב עד ויאמר אליו ה' לך רד (שמות י"ט ג – כ"ד). **ור"א אמר** כי זה אחר מעמד הר סיני, והטעם הוא דבר עמכם פנים בפנים, ומאותו היום הייתי אני עומד בין השם וביניכם. ואינו נכון. והנכון בעיני, כי ירמוז למה שפירשנו שם (כ ז) כי ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך ושאר הדברות משה הוא המגיד להם מה שיאמר השם, וזהו להגיד לכם את דבר ה', לפרש לכם כל דבור ודבור:

וטעם בין ה' וביניכם - כי בעת הדברות היה הוא קרוב אל מקום השכינה יותר מהם, כי הם הרחיקו לעצמם כאשר פירשתי שם (כ טו), וזהו כי יראתם, ולא עליתם בהר - שלא קרבתם אליו כאשר היה לכם רשות, על כן הייתי אני עומד ביניכם ובין מקום הכבוד באמצע כי רחוק היה ביניכם וביניו, ומשם הייתי אני מגיד הדברות:

רש"י דברים פרק ה'

וזכרת כי עבד היית וגו' - על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו:

רש"י שמות פרק כ'

ח) ועשית כל מלאכתך - כשתבא שבת, יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה:

ט) אתה ובנך ובתך - אלו קטנים. או אינו אלא גדולים, אמרת הרי כבר מוזהרים הם, אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים, וזו ששנינו (שבת קכא א) קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליך:

אבן עזרא דברים פרק ה פסוק ה - לדעת ראב"ע – הדבר היה אחרי מעמד הר סיני.

ומלת לאמר דבקה עם דבר ה' עמכם בהר מתוך האש... לאמר, ויתכן להיות פירוש אנכי עומד בין ה' אחר מעמד הר סיני, והטעם: שהוא דבר עמכם פנים בפנים, ומאותו היום הייתי אני עומד בין ה' וביניכם, כי יראתם כאשר יפרש. ולא עליהם בהר כאשר עליתי אני, ומשה נגש אל הערפל (שמות כ', י"ח). ואל תשים אל לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה, כי כן רבים, והמדבר לא הפסיק הפסוקים ולא הפרשיות. גם אל תשית לב אל המלות, כי הם כגופות והטעמים כרוחות. והכורת בשני כלים זה כמו זה במעשה מעשה אחד הוא, על כן שוא ושקר, כי הם אחים. וכל שקר - שוא. וכבר פירשתי זכור (שמות, כ', א') שהוא כמו שמור. והוסיף כאשר צוך ה' אלהיך (י"ב), והטעם - במעמד הר סיני:

לאמר. מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר, לשון רש"י. ואמר ר'
א אל תשית לבך בעבור היות מלת לאמר רחוקה, כי כן רבים, והמדבר לא
הפסיק פסוקים ולא פרשיות. ונכון יותר שנדביק, להגיד לכם את דבר ה'
לאמר, כלשון והגדת לבנך ביום ההוא לאמר (שם י"ג ח). ולדעתי אין צורך
כלל, אבל טעמו כי יראתם מפני האש ולא עליהם בהר לאמר לא נעלה כי
יראנו מפני האש, יזכיר כי הם הגידו לו כן בפירוש ולא ממחשבתו יאמר כן:

· **לרש"י ולראב"ע** המילה "לאמר" מתייחסת לסוף פסוק ד' והאומר הוא ה'.

· **לרמב"ן** המילה "לאמר" מתייחסת לישראל אשר דבריהם רמוזים בתוך דברי משה.

אין שינוי בב' הדברות הראשונות. באחרות

השינויים באים לבאר. לפי הפשט, "שמור" מבאר את "זכור".

רמב"ן פסוק ו'

ועתה יתחיל במשנה תורה, יאמר להם עשרת הדברות. ולא שנה
ולא באר כלום באנכי ה' ולא יהיה לך, כי מפי הגבורה שמעום. וכן
בדבור השלישי, מפני שכבר אמר (שם כ ז) את שם ה' אלהיך, כמו
שפירשתי בסדר קדשים תהיו (ויקרא י"ט, י"ב):

ו-י"ח - עשרת הדברות

מצוות אמונה בה'

(ו) אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנַי:

רש"י שמות פרק כ'

אלהים אחרים - שאינן אלהות אלא אחרים עשאוּם אלהים עליהם, ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו. דבר אחר אלהים אחרים, שהם אחרים לעובדיהם, צועקים אליהם ואינן עונין אותם, ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם:

איסור אמונה באל אחר

(ז) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

בין "לא יהיה" ו"לא תעשה"

רש"י שמות פרק כ'

לא יהיה לך - למה נאמר, לפי שנאמר (פסוק ד) לא תעשה לך, אין לי אלא שלא יעשה, העשוי
 כבר מנין שלא יקיים, תלמוד לומר לא יהיה לך:

(ה)

לֹא

ת

שְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֶקֶד עֵוֹן אֲבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שְׂלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים לֹשֶׁ

רש"י שמות פרק כ'

(ד) אל קנא - מקנא ליפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עון עבודה זרה, כל לשון קנא

התשובות:

איסור שבועת שוא

(י) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשּׁוֹא:

רש"י שמות פרק כ'

לשוא - (השני לשון שקר כתרגומו) כמא דתימר (שבועות כ"ט א') אי זהו שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע, על עמוד של אבן שהוא של זהב. (הראשון לשון מגן, כתרגומו) זה הנשבע לחנם ולהבל, על של עץ עץ ועל אבן אבן:

מצוות השבת וטעמה (י"א-ט"ו)

(י"א)

שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱלֹהֶיךָ: (יב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלָאכָתְךָ: (י"ג) וַיּוֹם

רש"י שמות פרק כ'

זכור - זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. וכן (שמות ל"א י"ד) מחלליה מות יומת, (במדבר כח ט) וביום השבת שני כבשים, וכן (דברים כב יא) לא תלבש שעטנז, (שם י"ב) גדילים תעשה לך, וכן (ויקרא יח טז) ערות אשת אחיך, (דברים כה ה) יבמה יבא עליה, הוא שנאמר (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי. זכור לשון פעול הוא, כמו (ישעיה כ"ב י"ג) אכול ושתו, (שמואל ב ג ט"ז) הלוך ובכה, וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת:

רש"י דברים פרק ה'

כאשר צוּח - קודם מתן תורה במרה:

רש"י דברים פרק ה'

וזכרת כי עבד היית וגו' - על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו:

רש"י שמות פרק כ'

(ח) ועשית כל מלאכתך - כשתבא שבת, יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה:

(ט) אתה ובנך ובתך - אלו קטנים. או אינו אלא גדולים, אמרת הרי כבר מוזהרים הם, אלא לא בא אלא להזהיר

גדולים על שביתת הקטנים, וזו ששנינו (שבת קכא א) קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליך:

"למען" – מנוחת העבד איננה התכלית אלא היא מסייעת ל"וזכרת כי עבד".

רמב"ן פרק ה', פסוק י"ג

אמר כאן למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית וגו' - לבאר כי בו יצוה במנוחת העבד כמוך

בעבור שהיית עבד והניח לך השם, וגם אתה תניח לעבדך, והנה טעמו כשינוח עבדך ואמתך כמוך תזכור

כי עבד היית וגו':

רש"י דברים פרק ה'

וזכרת כי עבד היית וגו' - על מנת כן פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו:

רש"י שמות פרק כ'

ח) ועשית כל מלאכתך - כשתבא שבת, יהא בעיניך כאלו מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה: ט) אתה ובנך ובתך - אלו קטנים. או אינו אלא גדולים, אמרת הרי כבר מוזהרים הם, אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים, וזו ששנינו (שבת קכא א) קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששביתתו עליך:

"למען" –מנוחת העבד איננה התכלית אלא היא מסייעת ל"וזכרת כי עבד".

רמב"ן פרק ה', פסוק י"ג

אמר כאן למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי עבד היית וגו' - לבאר כי בו יצוה במנוחת העבד כמוך בעבור שהיית עבד והניח לך השם, וגם אתה תניח לעבדך, והנה טעמו כשינוח עבדך ואמתך כמוך תזכור כי עבד היית וגו':

השוני בטעם מצות השבת בין דברות ראשונות לדברות אחרונות:

רמב"ן דברים פרק ה פסוק י"ד

וטעם על כן צוץ לעשות את יום השבת - צוה שתעשה כן ביום השבת, **כך פירש ר"א. ואינו נכון**, ואנו אומרים בקדוש היום "כִּי יום זה תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים" כאשר נאמר בו "זכר למעשה בראשית". **והרב אמר בספר המורה** (ב', ל"א) כי המאמר הראשון הוא כבוד היום והדורו וכאשר אמר (שמות כ י"א) על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו, ועל כן הזכיר טעם "כי ששת ימים עשה ה'", אבל בכאן יזהיר אותנו לשמור השבת, בעבור היותנו עבדים במצרים עובדים כל היום על כרחנו ולא היתה לנו מנוחה, והוא יצונו עתה לשבות ולנוח, כדי שנזכיר חסדי השם עלינו בהוציאו אותנו מעבדות למנוחה: והנה בשבת בכללה שני טעמים, להאמין בחידוש העולם כי יש אלוה בורא, ולזכור עוד החסד הגדול שעשה עמנו שאנחנו עבדיו אשר קנה אותנו לו לעבדים. גם זה אינו מחוור אצלי, כי בהיותנו שובתים ולא נעשה מלאכה ביום השביעי אין לנו בזה זכרון ליציאת מצרים, ואין לרואה אותנו בטלים ממלאכה ידיעה בזה. רק היא כשאר כל המצות. אבל יהיה בו זכר למעשה בראשית שנשבות ביום ששבת השם וינפש. והראוי יותר לומר כי בעבור היות יציאת מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול כאשר פירשתי בדבור הראשון (שם שם ב), על כן אמר בכאן אם יעלה בלבך ספק על השבת המורה על החידוש והחפץ והיכולת תזכור מה שראו עיניך ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכר. הנה השבת זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים זכר לשבת כי יזכרו בו ויאמרו השם הוא מחדש בכל אותות ומופתים ועושה בכל כרצונו, כי הוא אשר ברא הכל במעשה בראשית, וזה טעם על כן צוץ ה' אלהיך לעשות את יום השבת. והנה לא פירש כאן טעם השביתה כי ששת ימים עשה ה' וגו',

וזהו טעם על כן צוץ ה' אלהיך לעשות את יום השבת. והנה לא פירש כאן טעם השביתה כי ששת ימים עשה ה' וגו',

סיכום הרמב"ן

טעמו של ראב"ע ודחייתו - טעמו של הרמב"ם (במורה נבוכים) ודחייתו. הסברו של רמב"ן [מ"והראוי יותר לומר"]:
יש זיקה בין שבת ליציאת מצרים – שניהם עדות על חידוש העולם. הטעם לשביתה בשבת, מפורש רק בדברות ראשונות - השביתה בבריאת העולם. בפרשתנו הטעם רק רמוז במילים "שבת לה' אלוהיך".

כבוד אב ואם למען יאריכון ימך

(ט"ו)

כִּבְד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יָאָרִיכוֹן יָמֶיךָ וְיִלְמְעוּ לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ

רש"י שמות פרק כ

למען יאריכון ימך - אם תכבד יאריכון, ואם לאו יקצרון, שדברי תורה נוטריקון הם נדרשין מכלל הן

איסורי רציחה, ניאוף, גניבת נפשות

(ט"ז) לא תרצח **ס** ולא תנאף **ס** ולא תגנב **ס** ולא תענה ברעך עד שוא:

עדות שקר, חימוד של השייך לאחר

(י"ז) ולא תקמז אשת רעך **ס** ולא תתאנה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וקמרו וכל אשר לרעך:

רש"י שמות פרק כ'

לא תגנב - בגונב נפשות הכתוב מדבר. לא תגנובו (ויקרא י"ט י"א) בגונב ממון. או אינו אלא זה בגונב ממון, ולהלן בגונב נפשות, אמרת דבר הלמד מענינו, מה לא תרצח, לא תנאף, מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין, אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין:

קול גדול וְלֹא יִסָּף

דברים פרק ה', י"ח

אֶת

הַ

דְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר ה' אֶל כָּל קְהִלָּתְכֶם בְּהָר מִתֵּן הָאֵשׁ הָעֲנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יִסָּף וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לְחָ

אבן עזרא דברים פרק ה - הקול היה חד פעמי. הפסוקים הבאים מבארים מדוע היה כך.

קול גדול - שלא שמעו כמוהו. **ולא יסף** - כי זה היה פעם אחת. והנה ביאר למה לא יסף, והוא: ויהי

כשמעכם:

רש"י דברים פרק ה

רמב"ן דברים פרק ה

קול גדול ולא יסף - **מתרגמינן** ולא פסק, לפי שמדת בשר ודם אינן יכולין לדבר דבריהם בנשימה אחת, ומדת הקב"ה אינו כן, לא היה פוסק ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף לפי שקולו חזק וקיים לעולם. **ד"א** לא יסף, לא הוסיף להראות באותו פומבי, **לשון רש"י**. והכתוב אמר (שמות י"ט, י"ט) ויהי קול השופר הולך וחזק מאד, ואמרו (מכילתא יתרו ד') למה רך בתחלה לשכך את האוזן במה שיכולה לשמוע. ואולי בקול השופר היה כן, אבל קול השם בעשרת הדברות היה שוה:

והנכון כי האומר לא פסק, עשה יסף, מן 'ונאספה שמחה וגיל' (ירמיה מח לג), תוסף רוחם יגועון (תהלים ק"ד כ"ט), שענינם לדעתו, המנע הדבר, יאמר כי לא נמנע גדלו ותקפו עד שהשלים כל הדברות, וכן אמר ויתנבאו ולא יספו (במדבר י"א כ"ה). ועל דרך הפשט ולא יסף, שלא יסף להיות עוד גדול כמוהו.

משמעות "מי יתן" בפסוק ה' וסוגיית הבחירה החופשית.

רמב"ן דברים פרק ה' פסוק כ"ה

מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי - בעבור היות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע, והכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, יאמר הכתוב כן, והוא כלשון בני אדם. ועל דרך האמת הוא כמו ויאמר לאדם הן יראת אדני היא חכמה וסור מרע בינה (איוב כ"ח, כ"ח). וכך אמרו בשכרן של מצות (מנחות כ"ט ע"ב), ראה שחותכין בשרו של ר' עקיבא במקולין, אמר לו רבוננו של עולם זו תורה וזה שכרה, השיב לו הקב"ה שתוק כך עלה במחשבה לפני. ותבין זה ממה שאמר (פסוק כח) ואתה פה עמוד עמדי:

עיינ בעשרת הדברות בספר דברים:

עיינ בדברי אבן עזרא בפרושו לדברים פרק ה' פסוק ט"ז

"דע, כי דעת כל הקדמונים כי

ה

דבור הראשון הוא אָנֹכִי. ואם יש לשאול למה הפסיק המפסיק לא יהיה לך וכבר פירש עשו

א. מה הן שתי הדעות המובאות בפרוש האבע"ז

ב. כיצד מסביר אבע"ז את דעתו, וכיצד יסבירו בעלי הדעה האחרת את דעתם?

ג. כיצד ימנה אבע"ז את עשרת הדברות?

עיין בדברים ה'

עיין בדברי רמב"ן בפרושו לדברים פרק ה פסוק ו

"ועתה יתחיל במשנה תורה, יאמר להם עשרת הדברות. ולא שנה ולא באר כלום באנכי ה' ולא יהיה לך, כי מפי הגבורה שמעום".

- א. מהו הבסיס הלשוני בפסוקים לדברי חז"ל המובאין ברמב"ן ש' "אנכי", ו"לא יהיה לך", "מפי הגבורה שמעום"?**
- ב. הסבר את המילה "פֶּאֶר", בדברי הרמב"ן וציין שלושה דברות אותם "פֶּאֶר" משה.**

עיין בדברים פרק ה', פסוקים א-ה ופסוקים י"ט – כ"ו.

עיין בדברי האברבנאל:

"וְהַ

נֶה רָאָה מֹשֶׁה רַבְּנוֹ ע"ה שִׁיחִיו נּוּפְלִים בְּדַבְרֵי הַתּוֹרָה שְׁנֵי סִפְקוֹת: הָאֶחָד – אִם עָבַר זְמַנָּה (שֶׁל הַתּוֹרָה), רוֹצֶה לוֹמַר מַה הֵן שְׁתֵּי הַתּוֹבוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מְשִׁיבָה לְשִׁאלוֹת, שֶׁלֹּדַעַת הָאֲבֵרֵבֶנְאֵל עֲלוּלוֹת לְהַתְעוֹרֵר אֶצֶל הָעָם? בִּסָּס

דְּבָרֶיךָ עַל הַכְּתוּבִים!

עיין בדברים פרק ה'

א. עיין בפסוקים י"ט-כ"ה

(כ"ג) קרב

אָתָּה וְשָׁמַע אֶת כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְאַתָּה תִּדְבֹּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יִדְבֹּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:

יש פרשנים הסבורים שדברים אלה נאמרו על-ידי ישראל למשה לְאַחַר שְׁנֵי הַדְּבָרוֹת הָרִאשׁוֹנִים. הסבר כיצד אפשר לבסס דעה זו על ההבדל הלשוני בין שני הדברות הראשונים לבין הדיברות האחרונים. הָבֵא דִּגְמָה לְדַבְרִיךְ מִלִּשׁוֹן הַכְּתוּב בְּדִיבַר הַשְּׁנִי וּבֶאֱחָד מִהַדְּיָבוֹרוֹת הָאֲחֵרִים.

ב. עיין בפסוקים א-ה

מהי הסתירה לכאורה שיש בפסוקים ד-ה, וכיצד אפשר ליישב אותה לפי דעת הפרשנים המוזכרת בסעיף א'.

